

Robert Fürtos

**Sighet,
preambul al Holocaustului,
punct central al Gulagului**

La sfârșitul anilor '30, la Sighet, reședința județului Maramureș, exista o puternică și foarte numeroasă comunitate evreiască¹, de orientare ortodoxă, având o structură educațională, culturală și religioasă foarte riguros organizată.²

În urma celui de al doilea arbitraj de la Viena, din 30 august 1940, Ungaria a primit nordul Transilvaniei cu o suprafață de 43.591 km² și o populație de aproximativ 2,5 milioane de locuitori. Inițial, evreii din zonele cedate Ungariei, printre care și cei din Sighet, au sperat, pe fondul măsurilor antisemite instituite de guvernele românești la sfârșitul anilor '30, că se vor întoarce la "perioada de aur" a existenței lor, de dinainte de 1918. Însă iluziile lor au fost rapid spulberate, întrucât după finalizarea operațiunilor de anexare, la 13 septembrie 1940, a fost pusă în aplicare legislația și politica antievreiască ce funcționa deja în restul Ungariei.³

Imediat după ocuparea Ungariei, la 19 martie 1944, Adolf Eichmann, responsabil cu aplicarea "Soluției Finale" din Ungaria, a trecut la implementarea sa rapidă, având sprijinul total al guvernului ma-

ghiar, care pus la dispoziția naziștilor principalele instituții ale statului: jandarmeria, poliția și administrația.

Documentul inițial privind adunarea, ghețoizarea și deportarea evreilor a fost adoptat, în secret, la 7 aprilie 1944, sub semnătura subsecretarului de stat la ministerul de Interne, Baki Laszló.⁴ În aceeași zi, acesta a menționat în cadrul unei ședințe desfășurate la sediul ministerului că deportarea evreilor din sectorul VIII al jandarmeriei⁵, cuprinzând teritoriile din Ucraina Subcarpatică și Ungaria de Nord-Est, este iminentă, centrul operațiunilor fiind stabilit la Munkács.⁶ Ulterior, prin mai multe directive secrete au fost stabilite detaliile specifice acestor operațiuni, între care un rol important a revenit întocmirii listelor cuprinzând familiile evreiești din teritoriu.⁷

La 12 aprilie 1944, în cadrul unei conferințe desfășurate la Munkács, s-au discutat detaliile referitoare la ghețoizarea evreilor din Ucraina Subcarpatică și Ungaria de Nord-Est, cu participarea unor persoane aflate la conducerea jandarmeriei, poliției și administrației județene sau locale.⁸ După revenirea acasă, aceștia au hotărât în comun, atât locația, cât și diverse amănunte referi-

toare la înființarea și organizarea ghetourilor.

Operațiunea de ghetozare din Ucraina Subcarpatică și Ungaria de Nord-Est a fost declanșată, fără nici o bază legală, la 16 aprilie 1944, în timp ce decretul guvernamental privind înființarea ghetourilor a fost elaborat abia la 26 aprilie și a intrat în vigoare două zile mai târziu. Decretul era camuflat sub titlul "Cu privire la reglementarea unor chestiuni referitoare la apartamentele și locuințele evreiești"⁹ și a fost adoptat într-un moment în care operațiunea de ghetozare în Ucraina Subcarpatică și Nord-Estul Ungariei a fost deja finalizată.

Acțiunea de strângere a evreilor din Ucraina Subcarpatică a început duminică, 16 aprilie 1944, în prima zi a Paștelui Evreiesc.¹⁰ În zori, evreii au fost treziți de jandarmi¹¹, au primit cinci minute să-și strângă bunurile gospodărești și mâncarea, după care au fost duși în sinagogile din localitate, unde li s-au confiscat bijuteriile, banii și alte bunuri de valoare. Deși locuințele lor au fost șampilate, în curând au început furturile și jafurile caselor evreiești părăsite.

Deși, din punct de vedere geografic, Maramureșul aparținea Ardealului de Nord, în timpul acțiunilor de ghetozare a evreilor, zona a fost inclusă în cadrul Ucrainei Subcarpatice.¹² În dimineața zilei de 15 aprilie 1944, la Sighet, subprefectul Illiny László a convocat o întrunire cu înalții oficiali ai județului pentru a discuta detaliile procesului de ghetozare, inclusiv stabilirea amplasamentelor pentru viitoarele ghetouri. În după-amiaza aceleași zile, comandantul poliției, Toth Lajos, a convocat o întrevedere cu șefi locali ai jandarmeriei și poliției, stabilindu-se componența celor 20 de comisii responsabile cu adunarea evreilor. Din fiecare comisie făceau parte un reprezentant al jandarmeriei, al poliției și al administrației civile.¹³

Ghetourile din Sighet a fost amplasate

în două zone periferice ale orașului, locuite de evrei mai săraci. Primul

ghetou a cuprins zona dintre străzile Timár, Kigyó și Ipar¹⁴, iar al doilea a fost organizat la marginea vestică a orașului. În cele două ghetouri au fost adunați circa 12.000 de evrei, din care aproximativ 10.000 proveneau din oraș, restul fiind aduși din satele apropiate.¹⁵

Ghetoul era deosebit de aglomerat, în fiecare cameră, inclusiv în pivniță și poduri, locuiau între 15-25 de persoane. Geamurile caselor de la marginea ghetourilor erau vopsite în alb pentru a împiedica comunicarea cu populația neevreiască, iar pentru o mai bună izolare, ghetoul a fost împrejmuit cu sârmă ghimpată. Comandantul ghetoului a fost numit Toth Lajos, adjunctul său fiind Konyuk József, comandantul unității locale de pompieri. Administrarea ghetoului a fost coordonată de primarul Gyulafalvi Rednik Sándor și de consilierul său pe probleme evreiești, Hullman Ferenc. Acesta a respins toate propunerile venite din partea Consiliului Evreiesc¹⁶, care puteau asigura o anumită îmbunătățire vieții din ghetou.

Asigurarea hranei evreilor din ghetou, inclusiv a celor transferați din localitățile apropiate, revenea Consiliilor Evreiești. După terminarea rezervelor de alimente aduse de evreii de la sate, principala masă a devenit o supă subțire de cartofi. La scurt timp după adunarea în ghetouri, evreii au început să se organizeze: au fost înființate diverse organizații de ajutorare care supravegheau împărțirea mâncării; un birou de organizare a muncii, prin care se realiza împărțirea oamenilor în vederea muncilor obligatorii, pentru a fi protejați cei bolnavi sau suferinzi; un birou de igienă și sănătate, unde erau mobilizate cadrele medicale din ghetou pentru supravegherea medicală. Condițiile de trai erau extrem de dure, datorită înghesuiei din case și a precarității mijloacelor igienico-sanitare. Nelipsită era

asa-numita "monetărie", locul unde evreii erau torturați pentru a declara unde și-au ascuns averile.¹⁷

La 27 aprilie 1944, conducerea Consiliul Central Evreiesc din Ungaria a trimis o scrisoare ministrului de Interne, Jaross Andor în care era descrisă "situația extrem de gravă" a evreilor din Nord-Estul Ungariei. În cadrul acestui document există și câteva mențiuni privind situația evreilor din Sighet: "Evreii din comitatul Maramureș au fost înghesuiți la Sighet și în câteva comune mai mari. La Sighet, majoritatea intelectualității evreiești, aproximativ 140 de persoane au fost duși într-o mică sinagogă, unde sunt ținuți de câteva zile fără apă și mâncare".¹⁸ La 3 mai 1944, Consiliul Evreiesc a trimis o nouă scrisoare, de această dată lui Adolf Eichmann, în care erau descrise condițiile îngrozitoare existente în ghetourile din Ucraina Subcarpatică și Nord-Estul Ungariei, cu referire și la Sighet: "Din Sighet am primit o informare potrivit căreia jandarmii umblă din casă în casă și i-au cu ei tot ce poate fi luat. Ghetoul este în curs de amenajare, iar între 20-30 a lunii, toți evreii trebuie să se mute în ghetou. Evreii strânși din satele din jur au fost supuși la cele mai diverse atrocități, s-au purtat violent cu femeile, iar femeile tinere au fost verificate de moașe pentru a vedea dacă nu și-au ascuns bijuteriile".¹⁹

Ghetourile de pe teritoriul Ungariei au avut o existență scurtă, majoritatea funcționând doar pentru câteva săptămâni. La începutul lunii mai 1944, László Endre, subsecretar de stat la ministerul de Interne, a redactat un memorandum adresat subordonaților săi în care erau trasate liniile directe ale operațiunilor privind deportarea evreilor. Detaliile din acest memorandum au fost discutate între 8-9 mai 1944, la Munkács, în cadrul unei consfătuiri la care au participat oficiali de rang înalt din administrație, poliție și jandarmerie. Cu această

ocazie au fost elaborate atât procedurile de îmbarcare în trenuri a evreilor din Ucraina Subcarpatică, Nord-Estul Ungariei și Transilvania de Nord, cât și planificarea finală a transporturilor din centrele unde existau ghetouri. Potrivit hotărârilor luate, operațiunea urma să se desfășoare între 15 mai și 11 iunie 1944.²⁰ Potrivit unei versiuni reproduse de istoricul Randolph L. Braham, procesul deportării evreilor din Ungaria a fost pus în mișcare în urma solicitării făcute de comandantul jandarmeriei din Sighet. Acesta a propus, ținând cont de aglomerația din ghetouri și de lipsa condițiilor de igienă, fie lichidarea ghetourilor, fie trimiterea "surplusului" de evrei în Vestul Ungariei sau în Germania. Prin intermediul unor persoane însărcinate cu verificarea desfășurării procesului de ghettoizare în Ucraina Subcarpatică, propunerea venită de la Sighet a ajuns la Adolf Eichmann, iar acesta, firesc, a optat pentru varianta deportării.²¹

După o percheziție amănunțită, întrucât era interzis să aibă asupra lor bani, bijuterii sau alte bunuri de valoare, evreii au fost escortați de jandarmi la punctele de îmbarcare, înghesuiți în vagoanele de marfă, iar ușile legate cu lanțuri și blocate. Trenurile aveau câte 35-40 vagoane de marfă, capacitatea totală de transport fiind de aproximativ 3.000 de evrei, înghesuiți câte 70-80 în fiecare vagon, prevăzut cu două găleți, una pentru apă, iar cealaltă pentru necesități. Până la Kosice, trenurile erau însoțite de jandarmi maghiari, iar de aici erau înlocuiți de soldați germani.²²

Deportările din ghetourile din Sighet²³ au început pe 15 mai 1944, evreii fiind transferați la Auschwitz²⁴ în patru transporturi, ele fiind înregistrate în gara din Kosice după cum urmează: la 16 mai, cu un număr de 3007 deportați, la 18 mai, cu 3248, la 20 mai, cu 3104 și la 22 mai, cu 3490 de persoane, totalizând 12.749 persoane.²⁵ De altfel, la sfârșitul lunii mai 1944, din întreg Maramureșul au fost

deportați în lagărele de exterminare naziste aproximativ 38.000 de persoane.²⁶

În intervalul 15 mai - 8 iulie 1944, din cei aproximativ 435.000 de evrei deportați la Auschwitz din Ungaria, incluzând Ucraina Subcarpatică și Transilvania de Nord, au fost uciși în jur de 400.000.²⁷

După război, o parte din persoanele, civile sau militare, implicate în acțiunea de ghetozare și deportare a evreilor au fost judecați²⁸, în timp ce alții au reușit să scape, asumându-și o nouă identitate și stabilindu-se în diferite părți ale lumii.

În primii ani de după război, comunitatea evreiască din Sighet s-a reorganizat, în anul 1947, numărând 2.308 membrii, majoritatea fiind persoane revenite din lagărele naziste.²⁹

Instaurarea guvernului Groza, la 6 martie 1945, a permis comuniștilor români, atent supravegheați și sprijiniți de armata și consilierii sovietici, să parcurgă toate etapele necesare subordonării instituțiilor statului, iar în cele din urmă a întregii societăți în ansamblul ei.³⁰ După lichidarea adversarilor politici reali, comuniștii au declanșat, în cursul anului 1950, ofensiva împotriva fostei elite politice interbelice, văzută mai degrabă ca un potențial adversar, decât o formă de opoziție, în adevăratul sens al cuvântului.³¹

La începutul lunii mai 1950, au fost încarcerați la Sighet³², peste 80 de foști demnitari din perioada interbelică, cărora li s-au adăugat, la sfârșitul lunii, lotul episcopilor și preoților greco-catolici, arestați pentru refuzul de a trece la religia ortodoxă³³. Pe parcursul anului 1950, a fost adus la Sighet al doilea lot de foști demnitari, la începutul lunii iulie, iar, la 26 octombrie, a fost transferat al doilea grup de episcopi și preoți greco-catolici. În cursul anilor 1951-1952 au fost transferați la Sighet, de la diverse penitenciare din țară, atât foști miniștrii din guvernele interbelice,

cât și episcopi sau preoți catolici condamnați în cadrul unor procese cu un evident caracter politic³⁴.

Majoritatea deținuților au fost arestați și închiși la Sighet în baza unor decizii ale Ministerului de Interne sau ale Securității, întrucât odată catalogați, pe criterii politice sau ideologice, drept "dușmani ai regimului" sau "dușmani ai poporului", temeiul juridic al arestării și detenției foștilor demnitari era asigurat.³⁵ O schimbare în statutul juridic al întemnițaților de la Sighet a intervenit în urma aplicării prevederilor Decretului nr. 6 din 14 ianuarie 1950, în baza căruia au fost înființate coloniile de muncă. În baza acestui decret, prin mai multe decizii ale Ministerului de Interne, atât foștii demnitari³⁶, cât și ierarhii și preoții catolici³⁷ au fost internați administrativ în unitatea de muncă "evidență specială Dunărea", pentru o perioadă cuprinsă între 24 și 60 luni.

Supraviețuitorii Sighetului povestesc de trei elemente principale care definesc viața din închisoare: foamea³⁸, frigul și izolarea, toate acestea având, de fapt, același scop, lichidarea sistematică a deținuților. De altfel, întreg regimul din penitenciar a fost conceput pentru a-i dezumaniza, umili și batjocori pe deținuți. Aceste scopuri erau urmărite atât prin regimul zilnic (muncile la care erau supuși indiferent de vârstă sau de starea sănătății), cât și prin regimul alimentar sau cel sanitar. Înfrigați, înfometati, terorizați, nu atât fizic cât psihic, deținuții aveau de acceptat și violențele de limbaj, trivialitățile unor oameni lipsiți de orice instrucție, dar deveniți șefi ai unor foști miniștrii, academicieni sau ofițeri de rang superior. Supuși mereu verificărilor neașteptate ale gardienilor³⁹, găsiți vinovați de încălcarea unor reguli scrise sau nescrise, deținuții erau închiși la "neagra", o celulă mică, fără ferestre, cu un lanț în mijloc, care vara era ca un cuptor, iar iarna ca un

frigider. Măncarea era redusă la minim și nu se permitea nici un contact cu nimeni. Mai multe zile petrecute la ”neagra” însemnau îmbolnăvirea sigură a celui pedepsit. Memorialiștii universului concentraționar au evocat perioadele lungi de izolare, iar pierderea obișnuinței vorbirii și gravele dereglări ale sistemului nervos sunt doar două din cele mai des amintite urmări ale izolărilor⁴⁰.

Fraza repetată mereu de medicul închisorii din Sighet „*Medicamentele sunt inutile, să lăsăm natura să lucreze*”⁴¹ caracterizează regimul sanitar⁴² din penitenciar, unde pe lângă vizita de rutină⁴³, a doctorului Iosif Lungu⁴⁴ deținuții primeau doar niște banale medicamente. Deținuții politici de la Sighet au fost lipsiți, datorită caracterului special al închisorii, bazat pe un regim de izolare totală, de posibilitatea unor tratamente medicale de specialitate.

În perioada 1950-1955, personalul închisorii din Sighet a cunoscut o permanentă schimbare, rare fiind cazurile în care unii din gardieni au rămas în funcție de la mijlocul anului 1950 până în luna iulie 1955.⁴⁵ Schema penitenciarului, cu mici modificări, prevedea următoarele funcții: director, locțiitor politic, ofițer informativ, ofițer de serviciu, medic, sanitar, contabil și secretarul de grefă, gardienii și soldații în termen, aceștia din urmă asigurând paza exterioară a penitenciarului.

Penitenciarul din Sighet a fost condus încă din perioada interbelică de un administrator-șef, Eusebiu Ilnițchi, înlocuit, începând de la 1 februarie 1949, cu Iosif Sichernan,⁴⁶ care a rămas director al Penitenciarului Sighet Principal până în luna mai 1950, când a fost transferat împreună cu întregul personal din subordine la Penitenciarul Sighet Județean.⁴⁷

În perioada mai 1950 - iunie 1955, directorul Penitenciarului Sighet Principal a fost Vasile Ciolpan⁴⁸. Din mărturiile celor

care au trecut prin închisoarea din Sighet, confirmate prin documentele de arhivă, în perioada 1950-1955, în penitenciar au existat patru ofițeri de securitate, aceștia fiind fapt cei care controlau totul în închisoare, atât pe deținuți, cât și pe gardieni. În ordine cronologică, în intervalul 1950-1951, primul ofițer informativ al penitenciarului, locotenentul Petru Manea, poreclit de deținuți ”Mutul”, avea obiceiul să spună că suferă și el de aceleași boli de care se plâneau deținuții. A fost urmat, în cursul anului 1952, de un personaj ”mic de statură și rău”, locotenentul Vasile Berteau, numit de deținuți ”Tebeceul”, înlocuit, în iunie 1953, de sublocotenentul Gheorghe Tâmp, poreclit ”Gorila”.⁴⁹ În luna noiembrie 1953, Grupa Operativă din penitenciar a fost preluată de locotenentul major Alexandru Satmari. Misiunea ofițerilor de securitate era de a ține sub observație activitatea din închisoare, având posibilitatea de a întocmi rapoarte despre toți angajații, inclusiv despre director. În activitatea informativă, aceștia se bazau pe relațiile și notele furnizate atât de angajații penitenciarului, cât și din partea unor deținuți.⁵⁰

Transformarea penitenciarului din Sighet într-o închisoare cu un caracter exclusiv politic, la începutul lunii mai 1950, a însemnat și transferarea unei echipe noi de gardieni, proveniți din diverse zone ale țării, angajați în cadrul Direcției Generale a Penitenciarelor în intervalul 1949-1950. Ulterior, pentru completarea necesarului de gardieni, în condițiile creșterii numărului deținuților politici și a transferării gardienilor din echipa inițială la alte penitenciare din țară, au fost angajați numeroși tineri din zonă, provenind din familii sărace din mediu rural, cu o educație precară, dar atrași de un post sigur și relativ bine plătit.

În foarte puține cazuri deținuții cunoșteau numele al gardienilor, în general aceștia primeau nume convenționale pentru a putea fi recunoscuți. Numele convențio-

nale ale gardienilor erau date după asemănarea lor cu persoane cunoscute de toți în cadrul unui colectiv, după profesia lor anterioară, sau după anumite caracteristici fizice. În codul propriu al deținuților unii gardieni erau desemnați numai cu inițiale, acestea exprimând modul în care erau ei apreciați. Astfel, sunt menționați unii gardieni cu siglele: B1, B2, B3 – B venind de la bestie sau J1, J2, J3 - de la javră. Iată câteva exemple de nume date gardienilor din penitenciarul de la Sighet: "Habsburgul", "Mongolul", "Pithecantropus Erectus", "Nazone", "Aviatorul", "Păsărilor".⁵¹

Condițiile inumane din penitenciar, adăugate vârstei înaintate a celor întemnițați și stării lor de sănătate precare, au contribuit substanțial la rata ridicată a mortalității celor închiși la Sighet, întrucât în perioada mai 1950-iulie 1955, dintr-un număr de aproximativ 200 de persoane, 53, adică 25%, au decedat.⁵² Printre aceștia erau prim-miniștri, academicieni, profesori universitari și episcopi.⁵³ Trupurile acestora au fost transportate în timpul nopții cu o căruță, inițial în cimitirul orașului, iar de la mijlocul anului 1952, la Cimitirul Săracilor, situat la marginea Sighetului și aruncate în gropi rămase până azi anonime.⁵⁴ În intervalul mai 1950-iulie 1955, la penitenciarul din Sighet, cu trei excepții din anul 1955⁵⁵, nu s-au întocmit acte de moarte pentru cei decedați⁵⁶, această operațiune realizându-se abia în 1957⁵⁷, în urma presiunilor venite din partea familiilor celor dispăruți.

În anul 1955, pe fondul destinderii pe plan internațional și odată cu creșterea interesului României vremii de a fi acceptată în Organizația Națiunilor Unite, autoritățile comuniste au hotărât să întreprindă câteva măsuri de bunăvoință. În acest sens trebuie văzută grațierea unui număr important de deținuți politici, prin Decretul 421/1955, sau transformarea penitenciarului din Sighet, a cărui faimă a ajuns în Occident, în închisoare de drept comun.

Prin Hotărârea Consiliului de Miniștri nr. 1199 din 26 iunie 1955, deținuții politici din penitenciarul Sighet au fost împărțiți în trei categorii: o parte puși în libertate, alții eliberați din penitenciar, dar fixându-li-se domiciliu obligatoriu, iar cei din a treia categorie urmau să fie transferați la alte penitenciare⁵⁸. Astfel, la începutul lunii iulie 1955, o mică parte din deținuții politici de la Sighet au fost eliberați revenind la familiile lor, nu și la fostele lor locuințe, confiscate între timp de autoritățile comuniste, însă majoritatea au fost trimiși cu domiciliu obligatoriu în Bărăgan sau transferați la alte penitenciare din țară.

După transferarea deținuților politici, la 5 iulie 1955, cele două închisori din Sighet au fost unificate în clădirea fostei închisori politice⁵⁹, unde au fost transferați, la mijlocul lunii iulie 1955, aproximativ 200 de deținuți de drept comun de la penitenciarul Făgăraș.

Penitenciarul a continuat să funcționeze sub titulatura de Penitenciarul Sighet Principal până în luna august 1977, când a fost dezafectat. În acest interval, au mai fost încarcerați doar ocazional deținuți politici, pentru perioade foarte scurte, însă nu din rândul elitelor.

Astăzi, există la Sighet, două instituții cu valoare de simbol, având totodată un rol important în cunoașterea ororilor petrecute în timpul celor două totalitarisme ale secolului XX: nazismul și comunismul. Muzeul "Elie Wiesel" a fost amenajat în casa natală a cunoscutului scriitor, unde sunt prezentate aspecte privind cultura și civilizația evreilor maramureșeni, iar în spațiul fostei închisori politice din anii '50, a fost edificat *Memorialul Victimelor Comunismului și al Rezistenței*, unde sunt ilustrate principalele momente din timpul celor aproape 50 de ani de comunism din România și Europa de Est.

Note

¹ Astfel, potrivit recensământului general din anul 1930, organizat de autoritățile românești, în Sighet, existau 10.526 evrei însemnând 38,6 % din populația orașului, (27.270), în timp ce la recensământul din 1941, organizat de autoritățile maghiare, au fost consemnați 10.144 evrei, reprezentând 39,1 % din totalul populației. Totuși, există anumite semne de întrebare referitoare la veridicitatea acestor cifre, întrucât atât autoritățile maghiare, cât și cele românești au intervenit și au modificat procentele privind minoritățile naționale pentru a-și susține interesele naționale în zonă. (Sabin Manuilă, *Recensământul general al populației Românei din 29 decembrie 1930*, București, Imprimeria Națională, 1938, vol. IV, p. XLVIII; Traian Rotariu (coordonator), *Recensământul din 1941. Transilvania*, Cluj, Editura Presa Universitară Clujeană, 2002, p. 258).

² O excelentă descriere a situației comunității evreiești din Sighet în perioada interbelică, dispunând de o riguroasă bază documentară, la Ioan J. Popescu, *O istorie a evreilor din Sighetu Marmăției*, manuscris.

³ Ziarele, cluburile și asociațiile evreiești au fost suprimate, iar în urma măsurilor discriminatorii, majoritatea funcționarilor au fost demiși, în timp ce elevii și studenții evrei au fost excluși din învățământul de stat (Comisia Internațională pentru Studierea Holocaustului în România, *Raport final*, editori: Tuvia Friling, Radu Ioanid, Mihail E. Ionescu, Iași, Editura Polirom, 2005, p. 262; în continuare *Raport final*....).

⁴ Decretul era adresat organelor locale ale puterii de stat și prevedea măsurile ce trebuiau urmate în cadrul acestei politici: "Guvernul maghiar în cel mai scurt timp va purifica țara de evrei. Purificarea va fi împărțită pe teritorii, iar evreii, fără

deosebire de sex și vârstă vor trebui transportați în centre speciale. În orașe și în satele mai mari, ulterior, o parte din evrei vor fi mutați în clădirile desemnate de autorități, respectiv în ghetouri. Excepție o reprezintă acei evrei care lucrează în uzine necesare pentru producția de război, în mine sau lucrători la ferme agricole și a căror schimbare din funcție ar însemna oprirea producției. (...) Adunarea evreilor va fi făcută de poliția teritorială și jandarmeria regală. În caz de nevoie, jandarmeria va ajuta poliția din orașe. Poliția de siguranță germană va fi prezentă în calitate de consultant, iar colaborarea cu aceasta trebuie asigurată. Autoritățile locale vor asigura locurile necesare adunării evreilor în concordanță cu numărul acestora. În fiecare oraș sau comună mai mare, unde numărul evreilor necesită clădiri separate, autoritățile locale vor lua de acum măsurile necesare, deoarece în ghetou vor rămâne doar evreii considerați a fi periculoși pentru siguranța națională, pe când ceilalți vor rămâne în clădirile desemnate. Trebuie desemnate drept clădiri pentru evrei, unde aceștia trăiesc în număr mai mare. Locatarii fără origine evrească vor fi mutați din aceste clădiri, într-o perioadă de 30 de zile, în altele rămase libere de după dislocarea evreilor, în apartamente de valoare și chirie similară, pentru ca evrei din lagăre să poată fi amplasați acolo. În aceeași timp cu deportarea evreilor, autoritățile locale vor alcătui comisii, care, împreună cu poliția sau jandarmeria, vor sigila locuințele și magazinele evreilor dislocați. Cheile, împreună cu numele și adresa evreului, vor fi predate comandamentului lagărului într-un plic sigilat. Bunurile deteriorabile, împreună cu animalele ce nu sunt de producție, vor fi preluate de poliție și autoritățile locale. Acestea vor fi puse în folosința armatei și a poporului. Banii și bunurile valorice (aur, argint, acțiuni) vor fi confiscate de autori-

tățile amintite mai sus, vor fi clasificate, inventariate și predate autorităților orășenești. (...) Evrei ce nu au fost găsiți la locuințele lor vor fi dați în urmărire generală, iar locuințele lor vor fi tratate la fel ca celelate locuințe ale evreilor identificați. Evreii refugiați de pe teritoriile altor state, fără excepție, vor fi tratați în egală măsură cu comuniștii, deci vor fi amplasați în centre de adunare. (...)” [Randolph L. Braham, *A magyar Holocaust*, Budapesta, Editura Gondolat, 1988, volumul I, pp. 419-421].

⁵ În vederea realizării ”Soluției Finale”, Ungaria a fost împărțită în șase zone de operațiuni, începând cu zona I, cuprinzând Ucraina Subcarpatică, arondată centrului VIII de jandarmerie, cu sediul la Kosice, condus de colonelul Tölgyesy Győző (Randolph L. Braham, *op.cit.*, p. 331).

⁶ Deoarece adunarea evreilor nu puteau fi camuflată, iar dislocarea lor ar fi cauzat numeroase probleme de natură economică, autoritățile au fost nevoite să-și justifice acțiunile cu motive de natură militară. În acest sens, la 12 aprilie 1944, printr-o hotărâre a Consiliului de Miniștri, începând de la 1 aprilie, Ucraina Subcarpatică și Transilvania de Nord au fost declarate ”teatru de operațiuni militare”. Guvernator al teritoriilor din Ucraina Subcarpatică a fost desemnat Tomcsányi Vilmos, dar la scurt timp, dându-și probabil seama de natura funcției sale, a demisionat, fiind înlocuit de generalul Vincze András (*Ibidem*, p. 423).

⁷ Aceste liste, întocmite de reprezentanții poliției și jandarmeriei, cu ajutorul comunităților evreiești locale, trebuiau să cuprindă pe toți membrii familiilor evreiești (nume, prenume, numele mamei, adresa, ocupația și vârsta), iar pretextul invocat era realizarea unei alocări echitabile a proviziilor de hrană pentru evrei (*Raport final...*, p. 264).

⁸ Sighetul a fost reprezentat la această conferință de subprefectul Illiny László, primarul Gyulafalvi Rednik Sándor, comandantul poliției Toth Lajos și colonelul Agy Zoltán, comandantul legiunii locale de jandarmerie. (Randolph L. Braham, *op.cit.*, p. 431).

⁹ În ședința Consiliului de Miniștri din 26 aprilie 1944, ministrul de Interne, Jaross Andor a motivat scopul acestui decret prin faptul că, datorită situației lor economice, evreii din mediul urban dețineau locuințe mai bune decât populația ne-evreiască, iar prin această rearanjare urma să se realizeze ”o situație mai sănătoasă”. Astfel, evreii urmau să fie restrânși în locuințe mai mici, iar mai multe familii obligate să locuiască împreună. De asemenea, din motive de securitate națională, evreii nu mai puteau trăi în comunități cu o populație sub 10.000 de locuitori, iar primarii marilor orașe puteau stabili zone, străzi și clădiri în care evreilor le era permis să locuiască (*Raport final*, p. 266).

¹⁰ În Estul Ungariei și Ucraina Subcarpatică au fost înființate 13 ghetouri de dimensiuni mai mari, între care și cele două din Sighet (Pentru amănunte privind organizarea și funcționarea ghetourilor, precum și a persoanelor implicate în această operațiune, a se vedea Randolph L. Braham, *op.cit.*, pp. 428-433).

¹¹ Jandarmeria a reprezentat cel mai important mijloc de îndeplinire a planului de ghettoizare și deportare a evreilor din Ungaria, operațiune desfășurată în mai puțin de două luni. În această acțiune au fost implicați între 3.000 și 5.000 de jandarmi, iar mărturiile supraviețuitorilor amintesc de un comportament extrem de violent al jandarmilor. De regulă, pentru a exclude posibilitatea unor solidarizări cu populația evreiască locală, operațiunile de ghettoizare și deportare au fost executate de unități de

jandarmi aduse din alte zone. Astfel, la Sighet au fost aduși în acest sens, 50 de jandarmi din Miskolc. (Randolph L. Braham, *op.cit.*, p. 333).

¹² În județul Maramureș, cu o populație evreiască semnificativă, au fost înființate ghetouri în patru localități: Dragomirești, Sighet, Berbești și Vișeu de Sus.

¹³ Randolph L. Braham, *op.cit.*, p. 431.

¹⁴ Este vorba de actualele străzi 9 Mai, Tudor Vladimirescu și George Coșbuc.

¹⁵ Randolph L. Braham, *op.cit.*, p. 431.

¹⁶ Consiliul Evreiesc din Sighet a avut următoarea componență: Danzig Samu, Joszovits Lipót, Keszner Jenő, Krausz Ferenc, Jakabovits Mór și Vogel Ignátz (*Ibidem*).

¹⁷ A se vedea în acest sens *Raport final....*, pp. 269-270.

¹⁸ Randolph L. Braham, *op.cit.*, p. 437.

¹⁹ *Ibidem*, p. 439.

²⁰ La 7 iunie 1944, a fost finalizată deportarea evreilor din Ucraina Subcarpatică, Ungaria de Nord-Est și Transilvania de Nord.

²¹ Randolph L. Braham, *op.cit.*, vol. II, pp.14-15,

²² Pentru textul circularei privind amănuntele tehnice și organizatorice ale acțiunii de deportare a se vedea Randolph L. Braham, *op.cit.*, vol.II, pp. 15-17.

²³ Iată câteva mărturii ale unor supraviețuitori referitoare la condițiile din ghetoul de la Sighet și la momentul deportării: ”Pe 5 aprilie 1944 ne-au obligat să purtăm steaua galbenă, iar din 20 aprilie ne-au dus în ghetou. A fost o percheziție, ne-au luat banii, aurul și bunurile de valoare, iar când am cerut să mai iau câteva haine cu mine nu mi-au permis. Pe mine nu m-au lăsat să iau cu mine nici măcar o saltea sau un scaun. Ghetoul a fost pe strada mea, toate lucrurile mi le-au pus în două camere și mie mi-au lăsat cea de-a treia cameră, goală. Ne-am alimentat împreună. Ghetoul a fost împre-

muit și era păzit de poliție, iar în interior de evreii de pază. Pe 15 mai 1944 au început deportările. Între 70-75 am fost băgați într-un vagon, toată lumea a luat apă pentru el, însă în ultima zi au suferit mult copii și nu ni s-a dat deloc apă. Geamurile au fost acoperite, iar dacă cineva a vrut să aibă aer proaspăt atunci doi dintre noi trebuia să-i facem loc între scândurile de la geam. Am auzit că în alte vagoane au fost cazuri de deces, însă la noi nu. Pe 18 mai 1944, am ajuns la Birkenau”; ”În aprilie 1944 a avut loc o percheziție la casa noastră, au luat totul, haine, bijuterii, aur, mobilă, tot ce le-a plăcut și așa jefuiți ne-am dus în ghetou. Am luat puține alimente. Ghetoul a fost în oraș, într-o cameră mică au stat câte 4-5 persoane. Afară paza era asigurată de jandarmi, înăuntru de către paza evreiască, de evadat nu se prea putea. Decese și sinucideri au fost în 3-4 cazuri. Trebuia să muncim, la gară încărcam zilnic cărbune, sau de două ori pe săptămână câte 24-24 de ore. În ghetou nu mai erau jafuri. La 21 mai 1944 ne-au pus în vagoane câte 70 de persoane. Pe drum nu am primit nici apă, nici mâncare. Ușa a fost închisă. Ne-au zis că nu vor duce într-o câmpie lângă Debrețin, iar noi i-am crezut pe cuvânt. Ajungând la Kassa, ne-au cerut bijuteriile și bani, dar le-am zis că deja ni le-au luat acasă. După ce am ajuns la Auschwitz, situația noastră a devenit și mai proastă.”; ”Cu opt zile după Paști au dat ordinul de a organiza ghetoul. Au fost desemnate 13 străzi pentru acest scop, geamurile către stradă trebuiau vopsite și acoperite. Mulți s-au îmbolnăvit, în ghetou a funcționat bucătăria comună. Dar aceasta era insuficientă, așa că toată lumea și-a suplimentat mâncarea din alimentele aduse de acasă. În timpul perchezițiilor au confiscat bijuteriile și lucrurile mai valoroase. În ghetou ne-au dus în zori, aveam voie la puțină mâncare și îmbrăcăminte, iar dacă cineva a încercat să

ia mai multe cu el, a fost bătut crunt. Am fost duși cu căruța în ghetou, ne-au smuls cerceii din urechi, ne-au scos verighetele de pe degete, iar dacă au văzut că pernele sunt de calitate au scos și penele dinăuntru. În cele câteva străzi au fost îngrămădiți 13.000 de evrei. Am fost păziți de jandarmi, iar ordinea interioară a fost asigurată de gardienii evrei. Toți am crezut că într-o zi ne vor aduna pe toți și ne vor omorî. Am crezut că în acest scop ne vor duce pe o insulă. Au fost multe cazuri de sinucidere, de exemplu dr. Janger cu întreaga familie s-au otrăvit. Am fost deportați în patru rânduri, al nostru a fiind cel de-al treilea. Din ghetou până la gară erau 4 km, trebuia mers pe jos, în acest timp jandarmii ne tot grăbeau. Mulți au cedat din cauza oboselii, tatăl meu a căzut de două ori. 80 de persoane au intrat într-un singur vagon. Călătoria a durat trei zile lungi, iar pe 24 mai 1944, noaptea la ora 3, am ajuns la Auschwitz.” (<http://www.degob.hu>)

²⁴ Între 4-6 mai 1944, la Viena, s-a desfășurat o consfătuire referitoare la planul și rutele de deportare a evreilor din Ungaria, la care au participat atât reprezentanții căilor ferate și jandarmeriei maghiare, cât și ai poliției de securitate germană. În cele din urmă, s-a stabilit ca deportările să înceapă pe 15 mai, cu patru trenuri zilnice, iar ruta să fie comună de la Kosice spre Auschwitz, traversând estul Slovaciei, via Presov, Muszyna, Tarnow și Cracovia (*Raport final* ..., p. 282).

²⁵ *Ibidem*, p. 285.

²⁶ Mihai Dăncuș, *Cât îi Maramureșu`, nu-i oraș ca Sighetu`*, Sighetu Marmăției, 2006, p. 149.

²⁷ Pentru o scurtă descriere a modului în care au fost primiți evreii la sosirea în lagărul de la Auschwitz, a se vedea Randolph L. Braham, *op.cit.*, vol II, pp. 82-83.

²⁸ Referitor la cazul unor persoane judecate de Tribunalul Poporului din Cluj pentru implicarea în acțiunile anti-evreiești din Sighet și din Maramureș, în primăvara anului 1944, a se vedea colecția din luna mai 1946 a ziarelor ”Lupta Maramureșului” și ”Poporul Maramureșului”.

²⁹ Randolph L. Braham, *op.cit.*, vol. I, p. 445.

³⁰ Primul pas a fost făcut în toamna anului 1946, prin falsificarea grosolană a alegerilor din 19 noiembrie, după care a urmat lichidarea principalilor adversari politici prin înscenarea de la Tămădău din luna iulie 1947, în urma căruia cel mai important partid de opoziție a fost scos în afara legii, iar liderii săi condamnați la ani grei de temniță. La sfârșitul anului 1947, monarhia a fost înlăturată, iar statul român transformat în ”republică populară”, unde toate instituțiile tradiționale (școala, biserica, armata, justiția, academia) au fost reorganizate în cursul anului 1948, după model sovietic. În primăvara anului 1949 a început procesul de colectivizare a agriculturii, care a urmărit trecerea în proprietatea statului a suprafețelor de pământ deținute de țărani, proces îndelungat și dificil, încheiat abia în 1962 cu pierderea identității locuitorilor din satele românești.

³¹ În primăvara anului 1950, în cadrul Ministerului de Interne s-a redactat un tabel cuprinzând ”foștii miniștri începând din anul 1918 până la 6 martie [1945] propuși pentru arestare”, în care pe lângă numele foștilor miniștri sau subsecretari de stat erau trecute funcția pe care o îndeplinise persoana respectivă, vârsta, situația familială, apartenența politică precum presupusele vinovății sau atitudini dușmănoase care să permită încadrarea lor în așa zisele unități de muncă. Pe prima pagină a acestui tabel a fost trecută următoarea mențiune nesemnată:

”Toate elementele politice – care au avut un rol în viața politică a țării. Să se găsească motive de internare în proces”. Întrucât nu s-au găsit ”motive de internare în proces”, conducerea Ministerului de Interne a optat pentru internările administrative, iar pe baza acestui tabel, în urma unui ordin trimis direcțiilor regionale de securitate de colonelul Gavril Birtaş, directorul Direcției I a Securității, în noaptea de 5/6 mai 1950 au fost arestați 84 de foști demnitari. A fost o operațiune pregătită și desfășurată minuțios, la nivelul întregii țări, la care au participat 228 de securiști. (A se vedea în acest sens Claudiu Secașiu, *Noaptea demnitarilor. Contribuții privind distrugerea elitei politice românești* în ”Analele Sighet 6: Anul 1948. Instituționalizarea comunismului”, editor Romulus Rusan, București, Fundația Academia Civică, 1998, pp. 894-911; Tatiana A. Pokivailova, *Notă informativă expedită de la București la Moscova în legătură cu arestarea a 66 de lideri politici din România*, în ”Analele Sighet 6”, pp. 889-893).

³² Închisoarea din Sighet a fost construită la sfârșitul secolului al XIX-lea, în timpul regimului austro-ungar fiind considerată una din închisorile cele mai moderne și riguroase ale epocii. Destinația inițială a imobilului era găzduirea deținuților de drept comun, acest caracter menținându-se și în perioada interbelică. Începând de la jumătatea anului 1947, în penitenciarul de la Sighet, pe lângă deținuții de drept comun, au început să fie închise diverse persoane pentru motive politice: țărani maramureșeni care nu reușeau să-și achite cotele obligatorii la produsele agricole, elevi și studenți din zonă, membri ai unor organizații anticomuniste. Din luna mai 1950, închisoarea a devenit, pentru mai bine de cinci ani, un penitenciar exclusiv politic, unde a fost întemnițată o parte din elita politică a

României interbelice.

³³ Arhiva Penitenciarului Baia Mare, fond Penitenciarul Sighet Principal, neprelucrat.

³⁴ A se vedea în acest sens Andrea Dobeș, Ioan Ciupea, *Decapitarea elitelor. Metode, mijloace, mod de acțiune*, în Alexandru Rațiu, Gheorghe Pătrașcu, Gheorghe Andreica, Nuțu Roșca, Andrea Dobeș, Ioan Ciupea, Claudiu Secașiu, *Memoria închisorii Sighet*, ediția a II-a, București, Fundația Academia Civică, 2003, pp. 202-226; 251-260.

³⁵ La închisoarea din Sighet, foștilor demnitari arestați în noaptea de 5/6 mai 1950, li s-au adăugat ulterior politicieni (național-țărăniști, legionari sau membrii ai guvernului Antonescu) cărora li se intentaseră procese și împotriva cărora s-au pronunțat sentințe de condamnare.

³⁶ La 1 august 1951, Ministerul Afacerilor Interne a emis Decizia nr. 334, prin care 89 de foști demnitari aflați în penitenciarul din Sighet erau internați administrativ pentru 24 luni, iar prin Decizia Ministerului Securității Statului nr. 559 din 6 august 1953, termenul era prelungit cu încă 60 de luni. (Arhiva Serviciului Român de Informații, Fond D, Dosar 9572, vol. 9, ff. 35-37; 290; 370-372).

³⁷ Prin Decizia Ministerului Afacerilor Interne nr. 64 din 30 ianuarie 1952, erau internați administrativ 32 de ierarhi și preoți catolici, cu termene ce variau între 12 și 24 luni, iar prin Decizia Ministerului Afacerilor Interne nr. 684 din 28 decembrie 1953, pedepsele au fost majorate cu 24 luni. (Ibidem, ff. 22-23).

³⁸ Sugestiv în acest sens este următorul fragment din amintirile istoricului Constantin C. Giurescu, referitoare la perioada detenției de la Sighet: ”În cursul primei săptămâni n-am avut, de altfel, decât arpacăș și fasole, masa de seară fiind întotdeauna repetarea celei de la prânz, dar mai slabă, uneori mult mai slabă. Chiar din a treia zi a detențiunii la

Sighet, începe să-mi fie foame, o foame aproape permanentă și care, în ultimele zile, ajunge o adevărată obsesie. La jumătate de ceas după ce ai isprăvit de mâncat prânzul ți-e foame; senzația crește treptat și atinge maximum la cinci și jumătate seara, în momentul când, de obicei, sună clopotul de cină. După zeama chioară de seară, nu ai nici măcar jumătatea de ceas de răgaz de la prânz; ți-e foame chiar din momentul când ai terminat de mâncat.” (Constantin C. Giurescu, *Cinci ani și două luni în penitenciarul din Sighet (7 mai 1950-5 iulie 1955)*, introducere de Dinu C. Giurescu, ediție îngrijită, anexe și indice de Lia Ioana Ciplea, București, Editura Fundației Culturale Române, 1994, p. 74).

³⁹ Unul dintre elementele nelipsite în penitenciarul din Sighet, ca de altfel în toate închisorile politice, erau perchezițiile desfășurate la orice oră din zi și din noapte. Episcopul greco-catolic Iuliu Hossu descrie cum se desfășurau acestea: ”Foarte des ne făceau percheziție noaptea, către miezul nopții, răvășind și aruncând pe jos ce biata de rufărie aveam; scormoneau prin saltea, nu rămânea nimic neatins, orice petec de hârtie, nici ac, nici ață de cusut; sarea pe care ne-o dădeau, ținută într-o cârpă, era confiscată și aruncată în mijlocul camerei. Percheziționarea era din ce în ce mai amănunțită; la început rozaliile nu s-au confiscat, după aceea tot ce era religios era confiscat; neam făcut rozare din pâine, le-au confiscat și pe acelea”; *Credința noastră este viața noastră. Memoriile Cardinalului Dr. Iuliu Hossu*, ediție îngrijită de pr. Silvestru Augustin Prunduș, Cluj, Editura Viața Creștină, 2003, p. 230.

⁴⁰ A se vedea în acest sens Andrea Dobeș, Ioan Ciupea, *op.cit.*, pp. 192-290.

⁴¹ Alexandru Rațiu, *Biserica furată*, Cluj-Napoca, Editura Argus, p. 40.

⁴² Generalul Gheorghe Mihail, fost deținut la Sighet, a reliefat câteva trăsături ale regi-

mului sanitar: ”Asistența medicală era iluzorie, iar medicamentele, inexistente. Cele mai curente afecțiuni se datorau subalimentației, care ducea la scăderea în greutate, „topirea” mușchilor, la slăbiciune extremă, gingivite, căderea dinților, la boli de inimă, de ficat și rinichi, la afecțiuni intestinale și la ulcere. Sunt frecvente și bolile pulmonare, de la bronșite, angine, pleurezii, la numeroase cazuri de tuberculoză; nu lipsește nici tifosul exantematic, datorită păduchilor care colcăie peste tot; mulți suferă de tulburări psihice, nevroze, psihoze, coșmaruri, schizofrenie, deliruri, insomnii, instabilitate psihică, multe dintre ele necesitând tratamente și spitalizări sau izolări” (*Generalul Gheorghe Mihail în ”Memoria”, Revista ”Memoria - Revista gândirii arestate”, editată de Fundația Culturală Memoria sub egida Uniunii Scriitorilor din România, nr. 27, p. 32).*

⁴³ Episcopul Iuliu Hossu nota în memoriile sale: ”Doctorul trecea prin toate celulele o dată pe săptămână, dar cel puțin la noi nu spunea nici un singur cuvânt; privirea întunecată, părea supărat pe noi; se uita în jur, tăcea și ieșea; dacă cineva dintre frații cerea ceva pentru stomac spunea sanitarului să noteze; cât am fost la Sighet nu s-a atins cu mâna de nici un bolnav la noi. Sanitarul, înalt și puternic ca un munte, se târguia pentru tot aspirinul, nu era darnic deloc, deși era un om deschis și intra câteodată în vorbă cu frații” (Iuliu Hossu, *op. cit.*, p. 298).

⁴⁴ Iosif Lungu s-a născut în 1910 la Iași și a absolvit, în 1938, Facultatea de Medicină a Universității din Iași. În mai 1947, și-a schimbat numele din Ludescher în Lungu, iar în luna iunie a fost repartizat la Spitalul Sighet ca medic secundar. Membru PCR din 1945, a devenit, doi ani mai târziu, secretarul organizației de bază din Spitalul Sighet. Prin Decizia nr. 578 din 1 iulie 1950, semnată de Marin Jianu, ministrul adjunct

de Interne, a fost angajat cu jumătate de normă ”ca medic consultant la penitenciarul Focșani, cu serviciul la penitenciarul Sighet, începând din data de 1 mai 1950”. În paralel, Lungu Iosif funcționa cu normă întreagă la Spitalul din Sighet, fiind și medicul Comitetului raional de partid. La 1 decembrie 1953 a fost transferat la penitenciarul Sighet Raional, închisoare de drept comun. În luna iulie 1955, odată cu unificarea celor două penitenciare din Sighet, doctorul Lungu Iosif a solicitat scoaterea în rezervă din rândul cadrelor MAI pentru a rămâne la Spitalul din Sighet ca ”medic chirurg, specialist în obstetrică-ginecologie, spre a putea da un randament mai mare” [Arhiva Administrației Naționale a Penitenciarelor (A.A.N.P.), Dosar 561].

⁴⁵ Istoricul Constantin C. Giurescu, definește foarte bine caracteristica principală a personalului închisorii: ”În special primii trei ani, a fost bestial; oamenii, ca de obicei amestecați: unii, sclerați, alții de omenie, majoritatea neutri, cu toți însă terorizați de o delațiune, întotdeauna posibilă, a camarazilor lor și uitându-se în toate părțile, cu teamă, înainte de a scoate un cuvânt. Neîncrederea tuturor în toți, spionajul tuturor contra tuturor, acestea erau principiile de bază în raporturile dintre cei ce alcătuiau personalul închisorii. O atmosferă de teroare nu numai în ceea ce privește pe deținuți, dar și pe gardieni.” (Constantin C. Giurescu, *op.cit.*, p. 105).

⁴⁶ Iosif Sicherman s-a născut la 20 februarie 1914 în Slatina (URSS), absolvent a 4 clase primare, a lucrat ca și croitor pe la mai multe ateliere din Sighet. În 1935 a intrat în Partidului Comunist și trimis cu munca de partid la Mediaș, unde după puțin timp a fost arestat, judecat și condamnat la trei ani închisoare. A fost încarcerat la Doftana, Sighișoara, Brașov și Caransebeș. În 1941 a plecat la Budapesta, iar între 1942-1943 a

fost concentrat într-un detașament de muncă maghiar, de unde a reușit să evadeze. A fost luat prizonier de trupele sovietice, internat într-un lagăr, unde a activat în corpul de pază al prizonierilor, fiind repatriat în România în anul 1945. În timpul alegerilor din 19 noiembrie 1946 a fost reprezentantul BPD-ului la secția de votare nr. 1 din Sighet unde ”a stat în fața intrării și a explicat oamenilor ce așteptau să intre cum să voteze”. În anul 1949 a fost numit activist la Comitetul Județean PMR Maramureș în cadrul comisiei de verificare a membrilor de partid (A.A.N.P., Dosar nr. 1845).

⁴⁷ În intervalul mai 1950-iulie 1955 au funcționat în oraș, în paralel, două penitenciare: Penitenciarul Sighet Principal, destinat deținuților politici și Penitenciarul Sighet Județean, devenit din septembrie 1950, Penitenciarul Sighet Raional, destinat deținuților de drept comun.

⁴⁸ Vasile Ciolpan s-a născut la 8 ianuarie 1920, în comuna Vișeu de Jos, județul Maramureș, dintr-o familie de țărani săraci. Absolvent a trei clase primare, a lucrat ca muncitor forestier la diferite exploatare din țară. În luna martie 1944 a fost înrolat în armata maghiară, în Batalionul 12 Vânători de Munte, luptând pe Frontul de Est, în zona Colomeea din Ucraina. La 23 iulie 1944 a fost luat prizonier de armata sovietică, fiind dus în lagărul 100/i din localitatea Novoza-poroje. În timp ce era în lagăr, la 8 aprilie 1945, s-a înscris în Divizia Horea, Cloșca și Crișan, alcătuită din prizonieri de război români în URSS, comandată de generalul Mihail Lascăr. În luna octombrie 1945, Vasile Ciolpan s-a întors în țară cu Divizia Horea, Cloșca și Crișan, fiind lăsat la vatră în februarie 1946. În primăvara anului 1947 s-a angajat pe șantierul Salva-Vișeu, iar după absolvirea Școlii de partid de trei luni de la Baia Mare fost numit secretar cu propaganda în zona natală. În urma recomandării trimise de Comitetul județean

de partid Maramureș, a fost angajat ”educator politic” la penitenciarul Sighet. În urma unui curs de pregătire profesională, organizat de Direcția Generală a Penitenciarelor la penitenciarul de la Jilava, în luna aprilie 1950, a fost numit director al penitenciarului Sighet. În urma mai multor rapoarte trimise de Alexandru Satmari, ofițerul de contra-informații al închisorii și a unor anchete succesive în penitenciar, la 9 iunie 1955, a fost destituit din funcția de comandant al penitenciarului Sighet, fiind acuzat de ”abateri grave de la regulament, prin reaua gestionare a obiectelor de valoare și a efectelor particulare ale deținuților, prin lipsa unei evidențe legale, prin lipsurile constatate la efectele particulare ale deținuților și prin încurajarea și tolerarea sustragerii de alimente din rația deținuților, alimente ce au fost consumate de cadrele unității în frunte cu comandantul”. La 31 august 1955 a fost trecut în rezervă și trimis în judecată fiind învinuit de ”abuz și neglijență în serviciu”, dar la 27 aprilie 1956, Procuratura Militară Cluj a hotărât clasarea dosarului ”întrucât din ancheta efectuată nu rezultă o lipsă reală cu privire la obiectele personale din pachetele deținuților, iar cei interesați [deținuții] nu au reclamat acest fapt”. După trecerea în rezervă, Vasile Ciolpan a lucrat, până la pensionarea sa în anul 1971, la un centru de colectare a laptelui, la Sfatul popular raional Sighet și la centrul raional de cinematografie (A.A.N.P., Dosar nr. 1302).

⁴⁹ Constantin C. Giurescu, *op. cit.*, p. 129.

⁵⁰ Informații orale oferite de Alexandru Satmari lui Robert Fürtös, iunie 2003.

⁵¹ Constantin C. Giurescu, *op.cit.*, p 106-129.

⁵² În intervalul mai 1950 - iulie 1955, în penitenciarul din Sighet au existat trei cazuri de sinucidere prin ștrangulare: Radu Roșculeț, decedat la 7 februarie 1951, iar cauza morții a fost trecută ”insuficiență cir-

culatorie, sincopă cardiacă”, Alexandru Lapedatu, decedat la 30 august 1950, având menționată drept cauză a morții ”paralizie cardiacă, arterioscleroză, demență senilă, miocardită” și Constantin Tătăranu, decedat la 6 octombrie 1952, iar pe actul de deces a fost trecută drept cauză a morții ”insuficiență cardiacă-miocardită cronică” [A.A.N.P., Dosar 1302; Arhiva Memorialului Victimelor Comunismului și al Rezistenței-Sighet (AMVCR), Fond Acte de moarte].

⁵³ Pentru lista nominală a deținuților politici decedați în penitenciarul din Sighet a se vedea Andrea Dobeș, Ioan Ciupea, *op. cit.*, pp. 292-293.

⁵⁴ Vasile Ciolpan declara la 4 iunie 1955, în fața unei comisii de anchetă din cadrul Direcției Penitenciare Lagăre și Colonii: ”Începând de pe data de 5/6 mai 1950, a început să sosească dube cu deținuți. Odată cu deținuții a venit și fostul ministru adjunct de Interne, Jianu Marin, împreună cu fostul colonel Baciu Ion, care a stat vreo două zile aici în localitate. Însăși fostul ministru a repartizat deținuții pe camere, la una din dube a venit un deținut deja mort [Daniel Ciugureanu, decedat la Turda, în urma unui atac de congestie cerebrală în timpul transportului spre penitenciarul din Sighet] și unul nebun [Constantin (Dinu) Brătianu, decedat la 20 august 1950, la vârsta de 84 ani], pe cel mort a dat ordin să vie căruța de la spital și a fost dus la spital pentru a fi îngropat și a spus că să se facă un proces-verbal de constatare a morții și să semneze doi medici, dar să se păstreze secretul. Întrebând că pe viitor cum să se procedeze, mi s-a spus că tot la fel să se facă proces-verbal și să semneze doi medici. A mai spus că împreună cu comandantul Securității din oraș să căutăm un loc pentru a-i putea înmormânta, dar în timpul nopții și să nu anunțăm moartea lor. Fostul colonel Baciu a fost de față când s-a hotărât felul cum va

trebui în viitor să se procedeze cu cei morți și în felul acesta am stabilit locul, cu fostul căpitan al Securității județene din Sighet, Mureșan Alexandru, cu care am stabilit unde trebuia să fie înmormântați. În anul 1950, în 1951 și în 1952, până într-un timp, i-am îngropat în cimitirul orașului, dar datorită faptului că la orice oră din noapte mai circulau oameni, am intervenit din nou pe lângă comandantul Securității din oraș pentru a stabili un nou loc mai ascuns. După câteva zile de la intervenția mea, am fost chemat de căpitanul Stern, care mi-a indicat locul unde trebuia să-i transport pe cei morți, adică în cimitirul spitalului, care este în afară de oraș. Pentru păstrarea secretului, îngroparea cadavrelor s-a efectuat numai noaptea, iar mormintele au fost mascate ca să nu se mai poată identifica. Deținuții decedați în anul 1950 și în 1951 au fost îngropați cu sicrie, iar după această dată, îngroparea nu s-a mai făcut cu sicrie, deoarece nu mai aveam scândură”; A.A.N.P., Dosar 1302.

⁵⁵ Este vorba de Ion Sandu (economist, ministru adjunct în guvernul Groza), Constantin Simian (fruntaș PNT, fost subsecretar de stat la MAI) și Grigore Dimitrescu (membru PNL, fost guvernator al BNR) decedați în intervalul mai-iunie 1955. (AMVCR, Fond Penitenciar Sighet Principal, Dosar Acte de moarte, ff. 152-154).

⁵⁶ Referitor la acest aspect, Vasile Ciolpan menționa într-o declarație din 4 iunie 1955: ”Pentru că dacă ar fi fost ordin ca să le facem acte de deces n-ar fi constituit niciodată o greutate ci, din contră, o ușurință prin faptul că n-ar fi trebuit să facem groapă noaptea și nici nu am fi înmormântat noaptea, ci am fi lucrat ziua și fără pic de teamă din partea nimănu, dar fiind ordin că este secret și că noi trebuie să aplicăm dictatura proletariatului așa cum ne-a învățat partidul, noi am aplicat acest lucru cu cel

mai mare secret și mai ales când am cunoscut că cine sunt deținuții n-aș fi spus un cuvânt nimănu, mai bine să se fi întâmplat orice decât să arăt cuiva ce se petrece la noi”. (A.A.N.P., Dosar 1302).

⁵⁷ Având în vedere contextul intern și internațional din vara anului 1955, când penitenciarul redevine de drept comun, autoritățile s-au confruntat cu tot mai multe presiuni din partea familiilor celor morți la Sighet, care doreau să afle ce s-a întâmplat în acești ani. Nedispunând de nici un act legal, nu puteau reglementa juridic o serie de situații care presupuneau existența unor asemenea documente, pretinse de lege. În luna iunie 1956, ministrul adjunct al Afacerilor Interne, generalul Gheorghe Pintilie a ordonat serviciului care se ocupa cu evidența deținuților din Ministerul de Interne să comunice sfaturilor populare din țară că ”deținuții respectivi au murit în penitenciar în anul, luna, ziua, pentru ca Sfaturile Populare să-i scoată din evidență”. Dacă se iau în considerare și presiunile externe se poate explica de ce în 1957, autoritățile au început o campanie de întocmire a certificatelor de deces, potrivit Decretului 200/1957, privind înregistrarea deceselor din penitenciare. În aceste condiții își începe activitatea maiorul Vasile Nica de la Direcția Generală a Penitenciarelor, care a plecat de la București, din ordinul Ministerului de Interne, a trecut pe la mai multe penitenciare din țară, printre care Timișoara și Cluj, înainte de a ajunge la Sighet. Analizând actele de moarte întocmite la Sighet, se constată următoarele: din 51 de acte, 42 sunt date 20 iulie 1957, iar 9 au data de 13 august 1957, toate având semnătura lui Vasile Nica [Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Escurrității (ACNSAS), Fond D, Dosar 73, vol.1, ff. 2-21; AMVCR, Fond Penitenciar Sighet Principal, Dosar Acte de moarte].

⁵⁸ ACNSAS, Dosar 123, vol. 1, ff. 1-76.

⁵⁹ La 15 iulie 1955, prin ordinul ministrului de Interne, Alexandru Drăghici, Penitenciarul Sighet Raional a fost desființat, iar

”schema de personal s-a trecut asupra Penitenciarului Sighet Principal.” (A.A.N.P., Fond Secretariat, Dosar 1/1955, f. 22).